

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 36, Nisan 2019, s. 411-424

ISSN: 2149-0821 Doi Number:<http://dx.doi.org/10.16990/SOBIDER.4942>

Dilara KELEŐ

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çeviribilim Anabilim Dalı Yüksek
Lisans Öğrencisi, dkeles@sakarya.edu.tr

FRANSA'DAKİ SARI YELEKLİLER EYLEMLERİ HABERİ ÖRNEĞİNDE SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ

Özet

Çeviri öncesi ve çeviri sürecinde yer alan aktörlerin kendi çıkarlarına yönelik çeviri eylemini gerçekleştirmesi çevirinin ideolojik boyutunu nitelemektedir. Bu bağlamda belirli bir amaç doğrultusunda gerçekleştirilen çeviriler ideolojik çeviri olarak ifade edilebilmektedir. Özellikle kamuoyu üzerinde büyük etkisi bulunan yazılı medya metinleri ve bu metinlerin çevirilerinde ideolojinin ne denli önemli olduğu görülmektedir. Bilindiđi gibi gündelik yaşamımızın bir parçası olan kitle iletişim araçlarından gazetelerde pek çok ideolojik unsur yer almaktadır. Bu çalışmanın amacı örnek bir olay çerçevesinde gazete haberinin söylem dilini çözümlenerek, her haber metninin ideolojik bir söylem taşıyabileceğini ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında haber kavramı tanımlandıktan sonra haber metnin özelliklerinden bahsedilmiştir ayrıca dış haberlerle ilgili bilgi verilerek, haber alışverişinin nasıl sağlandığı anlatılmıştır. İdeoloji kavramının tanımının ardından çeviride ideoloji konusu ele alınmıştır. Öte yandan haber metni oluşturma ve servis etme süreçlerinde yer alan aktörlerin ideolojilerinin haber metnine ve söylem düzeyine ne ölçüde yansdıkları ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Uzmanlık alan çevirileri altında ele alınan haber çevirilerine değinilerek, habercinin ve haber çevirmenlerinin haber metinlerini nasıl oluşturmaları gerektiği aktarılmıştır. Toplumsal hareket, ortak bir amaç için bir araya gelen insanların eylemidir yaklaşımı doğrultusunda, 2018 yılında Fransa'da meydana gelen sarı yelekliler hareketi, bir haber metni aracılığıyla Türk ve Alman yazılı basınında nasıl aktarıldığı ele alınmış ve söz konusu haberler Teun A. Van Dijk'in eleştirel söylem çözümlenme yöntemi ve çerçeve metodu ile incelenmiştir. Böylelikle çeviride

ideoloji konusu örnek bir olay, bu olayın haberlerinin çevirileri ve yansıtılış biçimleri ile birlikte ele alınarak irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çeviri ve ideoloji, Haber metinleri, Söylem çözümleme

DISCOURSE ANALYSIS IN THE NEWS OF THE CASE OF FRANCE YELLOW VEST PROTESTS

Abstract

The fact that the actors who play a part in pre-translation and translation process manipulate the translation characterises the ideological dimension of translation. In this regard, translations which are made for a specific purpose can be represented as ideological translation. It shows how important the ideology is especially in the printed media texts and translations of these texts which have a great impact on public opinion. As is known, in one of the mass media newspapers which are part of our daily lives there are many ideological elements. The aim of this study is to reveal that every news text may not have an ideological discourse by analysing discourse language of newspaper within the frame of exemplary case. In this study, after the concept of news is defined, features of news text and foreign news are discussed, and also it is mentioned that how news is provided. Then following the definition of concept of ideology, the subject of ideology in translation is discussed. On the other hand, it has been tried to reveal that ideologies of actors who take a part in the process of creating and serving news to what extent are reflected to news and discourse. News translations which are dealt with under the field of specialized translation and how should reporter and news translators create new texts are also discussed. In accordance with the approach that social movement is the action of people who come together for a common purpose, yellow vest protest which is occurred in 2018, France is reviewed through a news text how to convey in Turkish and German printed media and the news in point are with Teun A. Van Dijk's critical discourse analysis and framing method examined. Thus, the subject of ideology in translation is studied with an exemplary case, the translations of this case news and the ways in which are reflected.

Key Words: Translation and Ideology, News texts, Discourse Analysis

GİRİŞ

Günümüzde kamuoyunu bilinçlendirme ve kamuoyu oluşturmak için başvurulan en önemli araçlardan birinin yazılı ve basılı medyalar, genelden daha özele bir ifade ile gazeteler olduğunu söylemek mümkündür. Bu çalışma kapsamında Alman basınına temsilen Bild ve Türk basınına temsilen Milliyet gazetesinde yer alan ve yakın tarihte yaşandığından güncelliğini koruyan sarı yelekliler eylemi ile ilgili haber metinlerinin incelemesi yapılacaktır. Çalışmada kullanılacak veriler gazetelerin internet sayfalarından elde edilmiştir. Bu iki gazetenin tercih edilme sebeplerinden biri, söz konusu her iki gazetenin de yayımlandıkları ülkelerin en çok okunan gazetelerinden olmaları ve geniş bir kitleye hitap etmeleridir. Bir diğer sebep ise, yüksek tirajlı bu iki gazetenin, yayımlandıkları ülkelerde benzer çizgide, liberal yayın politikasına sahip olmalarıdır. Her iki gazetenin haber kaynağı da Agence France Press (AFP) haber ajansıdır. Birçok benzer çalışmada olduğu gibi, bu çalışmada da haber metinlerin

çözümlemesinde kullanılan Teun van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi kullanılmaktadır. Eleştirel söylem çözümlemesi erek metin üzerinden çeviri incelemesi olarak uygulanmıştır. Burada nesnel gazetecilik ilkelerine dayalı haberlerin yapılıp yapılmadığına dikkat edilmiştir. Bu bağlamda temel gazetecilik ilkelerinden bahsedilmiştir. Şayet haber metinleri belirtilen ilkelere uygun olarak aktarılıyor ise, gerçekleştirilen çevirinin ideolojik olmadığı yönünde çıkarımda bulunabileceği gibi, öznel, duygusal, abartılı vb bir içerik söz konusu ise, ideolojik gerekçeler aramak mümkün olacaktır. Böylelikle haberin söylem dilinin çözümlenmesi sayesinde nesnellik araştırmasına gidilmiştir. Çalışma kapsamında Van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesinin yanı sıra 1990'lı yıllardan bugüne kadar sosyal bilimler alanında özellikle iletişim ve medya gibi çalışmalarda önemli bir yere sahip olan çerçeveleme metodundan da yararlanılmıştır.

Günümüz çeviri çalışmalarında çeviri eyleminin ideolojiden bağımsız gerçekleşmeyeceği kabul edilen bir olgudur. Ancak doğal ideoloji ile ideolojik çeviri birbirine karıştırılmamalıdır. Bu çalışmada Bild ve Milliyet gazeteleri haber örnekleriyle ideolojik çevirinin her haber çevirisinde yer almayabileceği ya da olsa bile kasıtlı bir ideolojik çeviri olmayabileceği gösterilmeye çalışılmıştır.

Çeviri, Haber ve İdeoloji İlişkisi

Geçmişten günümüze bütün toplumlar siyasal, ekonomik, bilimsel, dini, kültürel sebepler ve bireysel gereksinimlerden ötürü çevresindeki diğer toplumlarla iletişim içerisinde olmuştur. Bu bağlamda iletişimin insanlık tarihi kadar eski bir olgu olduğunu söylemek mümkündür. İki farklı kültür söz konusu olduğunda, aradaki farklılıkları kaldırmak ve iletişimi sağlamak amacıyla çeviriye başvurulmuştur. Böylelikle kültürler ve toplumlar arasındaki bilgi aktarımı, sosyal, ekonomik, kültürel ve toplumsal bariyerleri kaldırmayı sağlamıştır. Günümüzde ise bireyler arasında iletişim gereksinimi sonucu telgraf, gazete, telefon, radyo, televizyon, bilgisayar ve internet gibi iletişim araçlarının ortaya çıktığı bilinmektedir. Söz konusu iletişim araçlarının gündelik yaşamın vazgeçilmez unsurları haline geldiğini söylemek mümkündür. Bu iletişim araçları sayesinde kitleler arası bilgi aktarımı gerçekleştirilebildiğinden, bu araçlar kitle iletişim araçları olarak da karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde en çok kullanılan kitle iletişim araçlarından biri gazetelerdir. Bu çalışmanın araştırma nesnesi olan haber metinlerini incelemeye geçmeden önce haber olgusunu tanımlamak faydalı olacaktır.

Haber kavramı için farklı zamanlarda, farklı kişilerce, pek çok farklı tanım yapılmıştır. Türk Dil Kurumu'na göre haber "1. Bir olay, bir olgu üzerine edinilen bilgi, salık 2. İletişim veya yayın organlarıyla verilen bilgi. 3. Bilgi" olarak ifade edilmektedir (TDK, 01.03.2019). John Hohenberg'e göre "haber, insanları ilgilendirecek zamanlı olan bir fikrin, olayın veya sorunun özetidir" (Hohenberg'den akt: Tokgöz, 1981:55). Atilla Girgin "Haber Yazma Teknikleri Haberci Adayının El Kitabı" adlı eserinde haberi şu şekilde tanımlamaktadır: "Haber, gerçekle bağlantılı ya da gerçeğin ta kendisi olduğu sanılmasından dolayı, en etkili medya içeriğidir. Haberin amacı, gerçekleşen herhangi bir olayın kitlelere aktarılmasıdır" (Girgin, 1998:13). Yapılan tanımlamalarda da görüldüğü üzere haber, bir olayın anlatımıdır. Haberler meydana gelen olay/lar hakkında bireylerin bilgilendirilmesine ve bireyin çevresini ve dünyayı algılamasına olanak sağlamaktadır.

Yukarıda yapılan haber kavramının tanımlarında da görüldüğü gibi haber oluştururken ön plana çıkan temel unsurlar vardır. Bir haberin en temel özelliklerinin başında haberin doğruluğu ve

güncel olması gelir. Haberler gerçek verilere dayandırılmalı ve güncelliğini korumalıdır. Haber oluştururken 5N 1K kuralı çerçevesinde ne, nerede, ne zaman, nasıl, neden, kim gibi sorulara yanıt aranmalıdır. Konunun ilginçliği diğer bir etkidir. Haberde anlatılanlar ilgi uyandırmalıdır. Bir diğer unsur önemlilik; haber konusu önemli olmalıdır. En önemli özelliklerden biri de haberin kolay anlaşılır olmasıdır. Bu nedenle haber dili kısa, açık ve net olmalıdır. Yanlış anlaşılmalara neden olacak cümle yapılarının kullanımından kaçınılmalıdır. Öte yandan, yazılı kitle araçlarından biri olan haberlerde yazı dili kullanılacağından dolayı, haberi aktarırken cümle yapıları, söz öbekleri ve dilbilgisi, yazım kuralları dikkate alınmalıdır (Bkz. Girgin, 2005:5-43).

Dünya üzerinde vuku bulan birçok olay da iletişimin gündelik yaşamdaki gerekliliklerinden biri olan çeviri eylemi sayesinde farklı kültürlerde de haber metinleri çerçevesinde kitle iletişim araçlarında yansıtılmaktadır. Bu bağlamda çeviri eylemi haber metinleri örneğiyle özgün bir uygulama alanı olarak değerlendirilmektedir. Geniş bir yelpazeye sahip özel alan çevirileri kapsamında ele alınan haber çevirilerinde yukarıda bahsedilen haber oluşturma unsurları göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu nedenle Kumlu'nun da değindiği gibi özel alan çevirisi yapacak çevirmenlerin de bazı özel yetilerinin olması gerekir. Bu yetilerden biri çevirmenden sahip olması beklenen dil yetisidir. Çevirmenin hem kaynak hem de erek dile hâkim olması gerekir. Dilsel becerinin yanı sıra, çevirmenden bir kültür uzmanı gibi hareket etmesi, kültürel bir aktarım gerçekleştirdiğinin bilincinde olması beklenir. Özel alan çevirileri yaparken, çeviri yapılacak alanda bilgi sahibi olmak da son derece önemlidir. Çevirmen çeviri yapacağı alanda alan bilgisi çalışması yapmalı ve bu alanla ilgili terimlerin kullanım yerleri ve sıklıkları, anlamları üzerine bir terminoloji çalışması yapmalıdır. Tüm bu gerekli donanımları sağladıktan sonra, metnin çevirisi gerçekleştirilebilir (Krş. Kumlu, 2018:17-19).

Bu bilgiler doğrultusunda, uzmanlık alanı haber çevirisi olan çevirmenler haber dilinin gerektirdiği üzere açık, anlaşılır ifadeler yer vermelidir. Çevirisinde bireysel duygu ve düşüncelerden kaçınılmalı, yorumda bulunmamalı ve sözcük seçimlerini bu doğrultuda yerine getirmelidir. Haberin gerçekleştiği kültürü, okur kitlesine aktarırken cümle yapısı, söz öbekleri, yazım kuralları ve yazı biçimi gibi parametreleri göz önünde bulundurmalıdır. Çevirmenin çeviri yapacağı haber konusunda adeta bir uzman konumunda olması da oldukça önemlidir. Ayrıca çevresine ve çevresinde olup bitenlere, dünya ve yaşadığı ülke bağlamında gelişen olaylara ve gündeme hâkim olmalıdır.

Gazetelerde yer alan haberler incelendiğinde, yerel ve ulusal haberlerin yanı sıra uluslararası, dış haberlere de yer verildiği görülmektedir. Bengü Nara dış haberler üzerine şunları dile getirmektedir; “Dış haberler terimi, genellikle ülkenin coğrafi sınırları dışında meydana gelen, açıklanan veya ortaya çıkan olay, fikir ve sorunları ifade eder. Uluslar arası siyasi, ticari, iktisadi ilişkilerin gelişmesi, iletişim olanaklarının ve iletinin bir yerden diğer yere ulaşma hızının artması dolayısıyla dış haberlere olan ilgi de artmıştır” (Nara, 2006:31). Bugün haber niteliği taşıyan bir olayın meydana geldiği yer neresi olursa olsun, meydana gelen olay sadece bölge halkını değil, herkesi ilgilendirmektedir. Tokgöz'ün de belirttiği gibi “artık hiçbir ulus kendi kendine yeterlik iddiası taşıyamaz. Ulusal kamuoyu yanında uluslar arası kamuoyu da önemlidir” (Tokgöz, 1991:29).

Haberler ve haber metinlerinin oluşturulması ve diğer ülkelere servis edilmesi çeşitli haber ajansları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Yazılı ve sözlü basın ulusal ve uluslararası bağlamda haber akışını diğer bir deyişle bilgi alma, toplama ve yayma işlemlerini gerçekleştirmesini sağlayan ajanslar¹ mevcuttur. UNESCO haber ajanslarını şöyle tanımlamaktadır: “Haber ajansı, hukuki statüsü ne olursa olsun, genel anlamda haberleri, gerçekleri gösteren ve tanımlayan aktüalite belgeleri bulup, bunları kitle haberleşme araçlarına- onları ikna etmenin dışında kalmak üzere yayan, yasaların hükümlerine, ticaret kurallarına uygun, olanak verdiği ölçüde tam ve tarafsız bir hizmet götüren kuruluştur (akt. Tokgöz, 1991:35). Günümüzde ulusal haber ajanslarının yanı sıra, Amerika Birleşik Devletleri Associated Press (AP), Fransa Agence France Press (AFP) ve İngiltere Reuters gibi uluslar arası haber ajansları da haber alışverişinde oldukça etkilidir. “Dünyadaki kitle iletişim araçları, dış haberlerinin yaklaşık %80’ini New York, Londra ve Paris merkezli bu ajanslardan almaktadır” (Zeytinli, 1997: 41). Söz konusu bu haber ajansları tarafından servis edilen haberlerin geneli İngilizce olduğundan, yerel dillere aktarımı konusunda çeviri önemli bir rol oynamaktadır.

Haber yazısı oluşturma ve söz konusu haberin çevirisini gerçekleştirmek gibi süreçlerde kaçınılmaz olarak ideolojiden söz edilmesi gerekmektedir. Haberin yer aldığı gazetenin sahibinden, mevcut devlet yönetimine, haberin hitap edeceği okur kitlesinden, haberi hazırlayan habercinin ve haberin çevirisini gerçekleştiren çevirmene kadar pek çok birey ve kurumun ideolojisi kuşkusuz habere ve çevirisine yansımacaktır. Çeviri eyleminin amacını ve işlevini belirleyen çeviri sürecinde yer alan çevirmen, çeviri işini veren, editör, yayınevi, resmi kurum vb. aktörlerin amaçlarıdır. Söz konusu bu aktörlerin amacı da gerçekleştirilen çevirinin ideolojik olup olmadığına işaret eder. İdeolojik çeviri bakımından, hiyerarşik yapıda en üstte yer alan aktörün ideolojik amacı çeviriye daha yoğun yansımacaktır. Zahit Can bu durumu şu şekilde yorumlamaktadır: “Amaç hiyerarşisinde yukarıda konumlanan öznenin Bourdieu’nun kavramlarıyla ekonomik, kültürel ve sosyal sermayesinin aşağıda bulunanlara göre daha üstün olması beklenebilir” (Can, 2015:87). Çeviride ideolojiyi ele almadan önce kavram olarak ideoloji tanımlamalarına değinmek faydalı olacaktır.

İdeoloji, Türk Dil Kurumu’nun Felsefe Terimleri Sözlüğünde “Siyasal veya toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükümetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dinî, moral, estetik düşünceler bütünü” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 03.03.2019). Şerif Mardin “Din ve İdeoloji” adlı eserinde ideoloji üzerine şu ifadeleri dile getirmektedir:

“İdeolojiden kastettiğimin, belirli bir siyasal düşünürün fikirlerinin sistematığı olmadığı herhalde açıktır. Bu kavramla ifade etmek istediğim, kitle toplumunun belirmesiyle beraber önem kazanan inançlardır. Bu inanç ve tutumları belirli bir şahsın fikri yapıtlarına indirgemek mümkün değildir. İdeoloji, bu anlamda daha çok, “ idare edilen”lerin arasında yaygın, yönlü, fakat sınırlı, belirsiz fikir kümelerinden meydana gelir (Mardin, 2011: 16).

Alev Bulut ise, “Basından Örneklerle Çeviride İdeoloji İdeolojik Çeviri” adlı eserinde A. Teun van Dijk’in ideoloji kavramı üzerine görüşünü şu şekilde aktarmaktadır:

¹ Haber ajanslarının kuruluşu, gelişimi vb süreçleri hakkında daha detaylı bilgi edinmek için Oya Tokgöz Temel Gazetecilik (1991), Atilla Girgin Haber Yazmak (2005) ve Bengü Nara Uluslar arası İletişim Düzeni Bağlamında Türk Basını ve Haber Kaynakları (2006) çalışmaları incelenebilir.

“...toplumsal yapı ve toplumsal bilginin ara yüzü olarak kullanılacak yeni bir ideoloji kavramı geliştirmeye çalışıyorum. Bu çerçevede, ideolojiler özünde bir grubun üyeleri tarafından paylaşılan toplumsal gösterimlerin (temsillerin) temeli olarak kabul edilebilir. Bu da demektir ki ideolojiler insanların, bir grubun üyeleri olarak, kendileri için geçerli olan durumla ilgili, iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış her ne olursa, bir toplumsal inanışlar çokluğu geliştirip ona göre hareket etmeleri olarak tanımlanabilir” (akt. Bulut, 2008: 14).

Yapılan tanımlamalardan hareketle, bireyin içinde bulunduğu kültür, toplum, aile yapısı, aldığı eğitim, bilgi birikimi, sahip olduğu etik anlayışı, karakteri diğer bir deyişle sosyal, kültürel, ahlaki veya mesleki değerlerinin ideolojisine etki ettiğini söylemek mümkündür.

Haber metinleri de oluşturulma amacı ve oluşturulduğu alıcı kitlesi bakımından ideolojiktir. Yukarıda da belirtildiği gibi, mevcut iktidar, gazete sahipleri, gazetede çalışan editör ve haberciler ideolojide belirleyici faktördür. Çeviribilimde ideoloji ve güç ilişkileri üzerine çalışmalar yapan Lefevre de, çeviri ve ideoloji arasında güçlü bir bağ olduğuna dikkat çekmektedir.

“... himaye işlevi daha çok yayınevleri, akademik kurumlar, edebiyata destek veren büyük şirketler ya da medya tarafından üstlenilmektedir. Hami kişi ve kurumların çeviriye destek vermeleri aynı zamanda onun üzerinde belli bir hakimiyet kurmalarını da beraberinde getirir... bu kişi ve kurumlar kendi ideolojilerine uygun çeviri etkinliklerine destek verirken uygun olmayanları baskılayarak bir dile neyin çevrilip neyin dışlanacağına da karar vermiş olurlar” (Lefevre'den akt: Gürçağlar, 2011:141).

Bu durum, himaye altında çeviri eylemini gerçekleştiren çevirmenin oluşturacağı metnin ideolojik unsurlarca şekilleneceğini göstermektedir. Bu bağlamda Lefevre, patronajın çeviriye ideolojik manada etki edeceğini vurgulamaktadır.

Haber nesnel enformasyona dayanır ancak haber dili ve söyleminin aynı ölçüde nesnellik göstermesi mümkün değildir. Çünkü haberin üretimi ve servis edilmesi gibi süreçlerde yer alan aktörlerin sahip oldukları ideoloji yok sayılmayacağından, haber metinleri de çeviri metinler gibi öznellik taşımaktadır. Haberın söylem dili, söz dizimi, kullanılan söz öbekleri, sözcük seçimi gibi sentaktik ve semantik yapılar, haberin sunuş şekli, başlığı, spotu, dizgisi, puntosu, sayfanın neresinde yer aldığı gibi sayfa düzenleri birer ideolojik seçimlerdir. Yapılan seçimler doğrultusunda, haberler üzerinden okuyucuya bilgi aktarımı yapılırken, aynı zamanda gazetenin sahip olduğu toplumsal ve siyasal düşünce yapısı da ortaya çıkarılmış olur. (Krş. Bulut, 2008:69).

Çeviri eyleminin ideolojik bir eylem olduğunu söylemek mümkündür. Çeviride dilsel ve kültürel bariyerleri kaldırarak iletişim sağlamak amaçlansa da, iletişim aracı, aktarıcı görevi dışında çeviri eylemi belirli bazı amaçlara da hizmet edebilir. Çünkü çeviri metni, çeviri sürecinde yer alacak tüm birey ve kurumların ideolojik seçimleri sonucu oluşturulur. Çeviri ve ideoloji arasındaki mevcut ilişkiyi Can şu şekilde vurgulamaktadır: “Çeviri etkinliğinin birincil amacı iletişimdir, fakat aynı zamanda bir insani eylem olarak çeviri eyleminin birden fazla amacı da bulunabilir. Dolayısıyla çeviri eyleminin iletişimde bulunma amacının yanı sıra, bu iletişim sayesinde ideolojik öğeleri hedef kitesine aktarma gibi bir diğer amacı da bulunabilir” (Can, 2015:42).

Çeviri eylemini de kapsayan iletişim süreci, hem bireysel veya toplumsal öncelikler hem de siyasi çıkarlar gibi hedefler, davranışlar ve bunlara yön veren görüş ve tutumlara, diğer bir deyişle ideolojilere bağlıdır. Bu nedenle gündelik yaşantımızın bir parçası olan çeviri eylemi ve çeviri sürecinin ideolojiden bağımsız gerçekleşmeyeceği bilinmektedir. Kuşkusuz, iletişimin ve çeviri eyleminin en temel aktarım aracı olan dilin kullanımı da ideolojiktir. Çünkü dil, dili kullananın amacına hizmet eder. Bu çerçevede ideoloji, dil kullanıcısının nerede, hangi amaçla, kime veya neye karşı kullandığına göre şekillenmektedir (Bkz. Bulut, 2008:28).

Can'ın da ifade ettiği gibi "... insani tüm eylemlerini sarmalayan, doğal bir parçası gibi onun dünyayı anlamlandırmasından sözcük seçimine ve cümle kuruluşuna kadar onun bilincini yönlendiren, kısaca dil edimlerini etkileyen ideolojinin, çeviriye mutlaka bir yansımasının bulunması beklenmelidir (Can, 2015: 50).

Öte yandan gerçekleştirilen çevirinin ideolojik çeviri olması, metnin içeriğinin ideolojik olup olmaması ile ilintili değildir. İdeolojik çeviriden çeviri sürecinde yer alan aktörlerin belirli bir ideolojik amaçla çeviri eylemini gerçekleştirmesi durumunda söz edilebilir. İdeolojik bir amaç içermeyen ancak dilin ve çevirinin doğası gereği ideoloji taşıyan çeviri metinler bilinçli olmayarak üretilen ideolojik çevirilerdir (Krş. Can, 2015:48).

Pek çok haber metni, habercilerin şahit olduğu olaylardan ziyade başkaları tarafından yorumlanan ve haber ajansları tarafından servis edilen söylemlerden oluşur. Bu bağlamda medya ve basın çevirileri gibi kamuoyu oluşturulabilecek çeviri türlerinde ideolojinin etkisi yadsınamayacak kadar büyüktür. Kuşkusuz bu etki, gazetenin haber metnini aktarıp kullanacağı söylemi belirlemektedir. Söylem kavramını basit bir şekilde ifade etmek gerekirse, dilin uygulama alanına yansımaları, konuşma ve yazma eylemleri şeklinde tanımlanabilir. Söylem, politik, sosyal, kültürel, gündelik yaşamın tüm alanları ile ilintilidir.

Longman Dictionary of Contemporary English'e göre "söylem" sözcüğünün üç anlamı bulunmaktadır: "1. Belli bir konu üzerine ciddi bir konuşma veya yazı parçası. 2. Bireyler arasında gerçekleşen ciddi konuşma ya da tartışma. 3. Belirli bir tür konuşma veya yazıda kullanılan dil" (Longman, 05.03.2019).

Sosyal bilimler alanında söylem analizi bakımından oldukça geniş araştırmalara sahip Michel Foucault'nun söylem tanımını M. Sami Türk şu şekilde aktarmaktadır: "Foucault söylemi, "zaman içinde akan bilgi" ve "bilinci şekillendiren merci" olarak tanımlamakta, böylece "gerçek" olarak görülen / gösterilen her şeyde aslında egemen söylemin bir etkisi olduğunu belirtmektedir" (Foucault'dan akt. Türk, 2012:1).

Söylem çözümlemesi, metni sözdizimsel ve semantik yapılar gibi metin içi faktörlerinden daha fazla metnin oluşum niyeti ile ilgilenen bir araştırma yöntemidir. Sosyoloji ve dilbilime dayalı, metin dışı faktörlerin incelenmesinde kullanılan bir yöntem eleştirel söylem çözümlemesidir ve bu çalışmada Teun van Dijk tarafından ortaya konan eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi kullanılacaktır. Buna istinaden Çelik ve Ekşi " Söylem Analizi" adlı makalelerinde van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesini şu şekilde ifade etmektedir: "Eleştirel söylem analizi, güç, hâkimiyet, hegomanya, sınıf farkı, cinsiyet, ırk, ideoloji, ayrımcılık, çıkar, kazanç, yeniden oluşturma, dönüştürme, gelenek, sosyal yapı ya da sosyal düzen gibi temaları ön plana çıkaran ve araştırma alanı olarak bu konuları işleyen söylem analizi yöntemidir. Eleştirel söylem analizi güç ilişkileri, değerler, ideolojiler, kimlik tanımlamaları gibi çeşitli toplumsal olguların dilsel

kurgulamalar yoluyla bireylere ve toplumsal düzene nasıl işlendiği ile ilgilenir” (Van Dijk'den akt. Çelik ve Ekşi 2008:113).

Ömer Özer, “Haber, Söylem, İdeoloji” adlı çalışmasında van Dijk'in haber metinlerine yönelik oluşturduğu eleştirel söylem analizini makro ve mikro yapı düzleminde aşamalı olarak şu şekilde sıralamaktadır:

A. Makro Yapı

1. Tematik Yapı

a. Başlıklar

b. Haber Girişi: (Spot/lar. Spot olmadığında haber metninin ilk paragrafı alınmalıdır. Haber tek paragraftan oluşuyorsa ilk cümle haber girişi olarak alınabilir.)

c. Fotoğraf

2. Şematik Yapı

a. Durum: (Ana Olayın Sunumu, Sonuçlar, Ardalan Bilgisi, Bağlam Bilgisi)

b. Yorum: (Haber kaynakları, Olay taraflarının olaya getirdikleri yorumlar)

B. Mikro Yapı

1. Sentaktik Çözümleme (Cümle yapılarının aktif ya da pasif olması, Cümle yapılarının basit ya da karmaşık olması)

2. Bölgesel Uyum (Nedensel İlişki, İşlevsel İlişki, Referanssal İlişki)

3. Kelime Seçimleri

4. Haber Retoriği (Fotoğraf, İnanırcı Bilgiler, Görgü Tanıklarının İfadeleri) (Özer, 2011:85).

Yukarıda belirtildiği gibi, ideolojik bir amaç doğrultusunda gerçekleştirilmeyen ancak kasıtlı olmadan ideolojik öğeler barındıran çeviri metinleri de bulunmaktadır. Bu bilgiden hareketle, bu çalışma örnek bir olay çerçevesinde gazete haberinin söylem dilini çözümlenerek, her haber veya çeviri metninin ideolojik bir söylem taşıyabileceğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Sarı Yelekliler Eylemleri Haberleri ve Söylem Çözümlemesi

Haber metinlerini inceleme aşamasına geçmeden evvel, Fransa'da yaşanan sarı yelekliler hareketini özetlemek çalışma adına faydalı olacaktır. Söz konusu eylemler 17 Kasım 2018 tarihinde Fransa'da başkent Paris'te akaryakıt fiyatlarına gelen zammı protesto etmek amacıyla başlamıştır. Eyleme katılanların yüksek yakıt ve motor vergilerinin azalması ve Başkan Emmanuel Macron ve hükümetinin istifa etmesini talep ettikleri görülmektedir. Paris'te başlayan gösterilerin diğer şehirlere ve hatta yakın ülkelere sıçradığını söylemek mümkündür. Sarı reflektörlü fosforlu ikaz yeleği 2008 yılından beri Fransa'da her araçta bulundurulması gereken bir yelek bu nedenle kullanım yaygınlığı ve ulaşım kolaylığının eylem hareketlerinin sembolü haline gelmesinde etkili olduğu söylenebilir.

Milliyet ve Bild gazetelerinin söz konusu olay hakkında aynı haber ajansı üzerinden servis ettikleri haberler makro ve mikro yapıları bağlamında haber metinleri tematik ve şematik olarak ele alınacaktır.

Milliyet Gazetesi

Milliyet Gazetesinde “Sarı yelekliler protestosunda ölüm!” (Milliyet, 22.12.2018) manşetiyle yayınlanan haberin tematik yapısı incelendiğinde olayı özetleyen genel bir ifade kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca protestonun hangi tarihte, nerede gerçekleştiği ya da kim/lerin hayatını kaybettiği gibi bilgilere yer verilmemiştir. Bu soruların yanıtları spotta ve haber girişinde ele alınmıştır. Gazetenin söz konusu bu iki kısımda aktardığı olay, sarı yelekliler protestolarında yaşanan kaza sebebi ile ölen kişi sayısında artış olduğudur. Spotun ardından haber fotoğraflarına yer verilmiştir.

Resim1: Milliyet 22.12.18

Haberin şematik yapısı incelendiğinde, ana olay ile sonuçları, arka plan ve bağlam çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Bu doğrultuda ele alınan konular ise; eylemin altıncı haftasında protestocuların sayısında azalma olduğu, eylemcilerin Emmanuel Macron’u istifaya çağırdığı, polisin eylemcilere karşı biber gazı ve copla müdahale ettiği, eylemlerden ötürü 200 dönel kavşağın kapatıldığı ve gösterilerde ölü, yaralı ve gözaltına alınanların sayıları gibi konulara yer verilmiştir. Haber bütün olarak incelendiğinde, okuyucunun yaşanan olayları daha kolay anlayabilmesi için yeterli ölçüde arka plan bilgisine yer verildiği görülmektedir. Haber olay anı ile kısıtlanmamış ve yaşanan birkaç gelişmeden de bahsedilmiştir. Haber kaynağına bakıldığında, ajans haberidir ve AFP (Agence France Press) üzerinden AA ajans tarafından sağlanmıştır. (Milliyet, 22.12.2018)

Haberin mikro yapısı, sentaktik yapı, sözcük seçimleri ve retorik göz önünde bulundurularak incelenecektir. Sentaktik yapı bağlamında, haber metninde hem etken hem de edilgen yapı cümleler kurulduğu gözlemlenmektedir. Kullanılan kelimeler, sözdizimi ve söz öbekleri, olayın toplumsal bir hareket olduğunu vurgulamaktadır. Haberde gerçekleşen eylemler için protesto, yönetime karşı öfke ve isyan gibi kelimeler kullanılarak, “sarı yeleklilerin eylemleri, ülkede son yılların en şiddetli protestosu haline dönüştüğü” belirtilmiştir (Milliyet, 22.12.2018).

Eylemin hangi tarihte başladığı, haber servis edilene kadar geçen süre, eyleme katılanların sayıları, eylemlerde gözaltına alınan, yaralanan ve hayatını kaybedenlerin sayıları haberin retorikini oluşturmaktadır. Haber retorikisi verilen rakamların yanı sıra, fotoğraflar ve görgü tanıklarının da kapsamaktadır. Spotun ardından verilen fotoğraflardan başka, haber fotoğraflarına ve görgü tanıklarına yer verilmemiştir (Milliyet, 22.12.2018).

Haber metinleri Teun van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesinin yanı sıra çerçeveleme yöntemi ile de incelenmektedir. Günümüzde çerçeveleme araştırmaları sosyal bilimler alanında özellikle iletişim ve medya gibi alanlarda sık kullanılmaya başlanmıştır. Bu anlamda Entman'ın 1993 yılında yayınladığı "Framing: Towards Clarification of a Fractured Paradigm" adlı makalesi önemli bir yer tutmaktadır. Entman'a göre " çerçevelemek, algılanan bir gerçekliğin birtakım yönlerini belirleyip onları metin içinde daha önemli hale getirerek belli bir sorun tanımını, neden sonuç yorumunu, etik değerlendirmeyi ve/veya çözüm önerisini destekleyecek şekilde kullanmaktır. Yapılan belirleme ve önem, sadece gündeme getirilenin değil, ikinci planda bırakılanın, küçük görülenin de çerçevelemeye dahil olduğuna dikkat çekmektedir" (Entman 1993:52). Bu bilgiler doğrultusunda aşağıda yer alan tabloda Milliyet gazetesinin konuyla ilgili çerçeveleme biçimleri örneklendirilmektedir.

Çerçeveleme Aşamaları	Milliyet (AFP Agence France Press üzerinden AA ajansı)
Sorun Tanımı	<ul style="list-style-type: none">• Fransa'da son yılların en şiddetli protestosu• Sarı yelekliler protestosu• Akaryakıt zamlarına ve ekonomik şartların kötüleşmesine tepki
Temsiller ve Aktörler	<ul style="list-style-type: none">• Sarı yelekliler• Başkan Emmanuel Macron ve hükümeti
Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none">• Emmanuel Macron'a istifa çağrısı• Yaşamını yitirenlerin sayısı 10'a yükseldi• Göstericilere polisin biber gazı ve copla müdahalesi• Yol kapama eylemi yaklaşık 200 dönül kavşağın trafiğe kapatılması• Yaklaşık 4 bin 341 kişi gözaltı ve binden fazla yaralı
Çözüm	<ul style="list-style-type: none">• Macron ve yönetiminden ekonomik koşulların iyileştirilme talebi• Hayatlarını yakından

	ilgilendirecek konuların ve bununla ilgili çıkacak yasaların referandum yoluyla halka sorulma isteği
--	--

Bild Gazetesi

Bild gazetesinin makro yapısı incelendiğinde, tematik bağlamda başlık olarak “Fransa’daki gösteriler sürüyor”², “Sarı yelekliler protestolarında bir ölü daha”³ “Kasım ayının ortasından beri 10 kaza kurbanı”⁴ şeklinde üç başlık alt alta sunulmuştur ve yazı tipi olarak koyu harfler ve daha büyük puntolar seçilmiştir. Verilen üç başlıkta da olayın nerede gerçekleştiği, hangi tarihte vuku bulduğu gibi bilgilere çok detaylı bir şekilde olmasa da yer verilmiştir. Başlığın hemen akabinde sarı yeleklilerin fotoğrafı yer almaktadır.

Resim 2: Bild 22.12.18

“Fransa’daki sarı yelekliler eylemlerinde yine bir ölü!”⁵ alt başlığı ile olaylar sırasında yaşanan kaza sonucu bir sürücünün hayatını kaybettiği spotta belirtilmiştir (Bild, 22.12.2018).

Haberin şematik yapısı, artan benzin fiyatları ve yükselen vergilerin protesto edilmesi ana olayı ile birlikte, eylemcilerin sayılarında azalma olması, sarı yeleklilerin liderlerinden biri olan Eric

² Demonstrationen in Frankreich gehen weiter

³ Wieder ein Toter bei den “Gelbwesten”-Protesten

⁴ Nun schon 10 Todesopfer seit Mitte November

⁵ Schon wieder ein Toter bei den “Gelbwesten”-Demonstrationen in Frankreich!

Drouet'in otobüs, araba ve diğer araçlar ile kolay ulaşım sağlanabildiği için Versay Sarayı'nda eylem yapmak için çağrıda bulunduğu, ancak Versay Sarayı'nda eylem gerçekleştirilememesi, Macron'un müdahale etmesi ile birlikte eylemlerin azaldığı gibi konular yer almaktadır. Haber genel olarak ele alındığında, konu hakkında yeterli art alan bilgisine yer verildiği görülmektedir. Haber içinde olayın ortaya çıkış nedeni ve nasıl gelişim gösterdiği belirtilmiştir. Haber kaynağı AFP (Agence France Press) haber ajansıdır. (Bild, 22.12.2018)

Haberin mikro yapısı ele alındığında, sentaktik yapı bağlamında, haber metninde hem aktif hem de pasif yapı cümleler kurulduğu gözlemlenmektedir. Seçilen kelimeler, sözdizimi ve cümle yapıları, olayın toplumsal bir eylem olduğunu belirtmektedir. "Kasım ayının ortasından beri 10 kaza kurbanı"⁶, "Fransa'nın başkentinden yaklaşık 800 kişi geçti"⁷, "geçen haftasonu yaklaşık 66000 kişi protesto etti"⁸ gibi sayıların bulunduğu bilgiler ve haberin genelinde verilen fotoğraflar retorik unsurları oluşturmaktadır (Bild, 22.12.2018).

Bild gazetesi haber metnini eleştirel söylem çözümlemesi ile incelendikten sonra, özetlemek adına aşağıda çerçeveleme tablosuna yer verilmiştir.

Çerçeveleme Aşamaları	Bild (AFP Agence France Press haber ajansı)
Sorun Tanımı	<ul style="list-style-type: none">• Fransa'da gösteriler• Artan benzin fiyatları ve yükselen vergilerin protesto edilmesi
Temsiller ve Aktörler	<ul style="list-style-type: none">• Sarı yelekliler• Başkan Emmanuel Macron
Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none">• Kasım ayının ortasından beri 10 kaza kurbanı• Sarı yelekliler protestolarında bir ölü daha• Sarı yeleklilerin Paris yakınlarındaki Versay Sarayı'nda bir protesto yürüyüşü planlaması• Fransa'nın başkentinde yaklaşık 800 kişilik protesto
Çözüm	<ul style="list-style-type: none">• Macron'un eko-vergiyi düşürüp, asgari ücreti arttırması• Macron'un müdahale etmesi ile birlikte eylemlerin azalması

⁶ Nun schon 10 Todesopfer seit Mitte November

⁷ Es zogen nur rund 800 Menschen durch die französische Hauptstadt

⁸ am zurückliegenden Wochenende hatten noch rund 66 000 Menschen protestiert

SONUÇ

Çalışma kapsamında Türk ve Alman basınından Milliyet ve Bild gazeteleri örneğiyle Sarı yelekliler eylemleri ile ilgili iki ayrı gazetede aynı tarihte ve aynı ajanstan alınmış iki haber metni üzerinden incelenmiştir. Söz konusu iki gazete, ülkelerinin en önemli yüksek tirajlı günlük gazeteleri arasında olmalarının yanı sıra ideolojik ve toplumsal açıdan liberal olarak tanımlanabilecek bir çizgiye sahip oldukları için tercih edilmiştir. Bu tercihin en önemli sebebi daha evvel de bahsedildiği gibi, ideolojik bir yaklaşımdan söz edilecek ise aynı ideolojiye sahip iki yayın organının seçilip iki farklı kültürde aynı çizgide bulunan bir haber metninin temelde ideolojiler ortak olsa da haberleri yansıtma biçimlerinde farklılıklar olup olmayacağını tespit etmektir.

Milliyet gazetesinin haberi sunuş şekline bakıldığında, habere detaylı bir şekilde yer verdiği, haberin önemini vurguladığı, olayları tüm boyutlarıyla aktarmaya çalıştığı görülmüştür. Başlık, spot, fotoğraflar ve genel olarak haber söylemi değerlendirildiğinde, mevcut iktidarı haklı bulan ya da eylemcileri haksız gösteren bir söylem kullanılmamaktadır.

Bild gazetesinin de haberi ayrıntılı olarak aktarmaya çalıştığı ve haberde yer alan başlık, spot ve fotoğraflar ile protestocular ile hükümet arasında taraflı bir söylem kullanmadığı görülmektedir.

Hem Bild hem de Milliyet gazeteleri olayları ayrıntılarıyla, eylemlerin iktidara karşı bir itiraz olduğunu vurgulayarak, toplumsal bir harekete dönüştüğünü ön planda tutarak haber yapmışlardır. Her iki gazetede olayları aktarırken nesnel bir yaklaşım sergilemiştir. Fransa'da akaryakıt zamlarına tepki olarak ortaya çıkan ancak ekonomik şartların kötüleşmesi vb sebeplerden ötürü Macron ve hükümetine yönelik toplumsal bir eyleme dönüşen bu olayların her iki gazete haberinde de dikkate alındığı, yaşanan olayların büyüklüğünün vurgulandığı, aynı perspektiften sunuldukları görülmektedir. Görüldüğü üzere ideolojik çeviri bağlamında haber metin çevirileri Fransız basınından hareketle Alman ve Türk medyalarında birer örnek üzerinden incelenmiştir. Bu incelemeyle kitlesel olaylar hakkında haber çevirilerinde ideolojik bir eğilim ve çarpıtma yerine olabildiğince objektif bir dil kullanılarak haber metinlerinde olması gerektiği gibi olayları özetler nitelikte haber metinlerinin seçildiği görülmektedir. Verilen haber örnekleriyle her haber çevirisinin ideolojik çeviri olmayabileceği ya da diğer bir söylem ile oluşturulan erek metnin ideolojik unsurlar içerse dahi kasıtlı bir ideolojik çeviri olmadığı söylenebilir. İdeolojik açıdan farklı noktalarda bulunan gerek yalnız bir ülkenin, gerekse farklı iki ülkenin (burada Türkiye-Almanya örneğinde olduğu gibi) aynı haberi yansıtma biçimleri de bir başka çalışmayla detaylı bir biçimde incelenmeye açıktır. Bu noktada bu çalışmada varılan sonuç, iki farklı ülkenin aynı çizgideki yayın organlarının dünya gündemine oturmuş toplumsal bir olay hakkındaki bir haberi hem haber çevirileri hem de ideolojik çeviri bağlamında söylem çözümlemesi yapmak suretiyle bu türde haber metinlerinde her ne kadar ülkeler, dolayısıyla kültürel dokular farklı olsa da, ideolojik bir eğilim ya da sapma olmadan okurlarına nesnel metinler sunmuş olmalarıdır.

KAYNAKLAR

Bulut, Alev (2008), "Basından Örneklerle Çeviride İdeoloji/İdeolojik Çeviri", Multilingual Yayınları, İstanbul.

- Can, M. Zahit (2015), “İdeolojik Çeviri Tanzimat Ve Cumhuriyet Dönemi Örneğinde”, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çeviribilim Anabilim Dalı, Sakarya.
- Çelik Hilal ve Ekşi Halil (2008) “Söylem Analizi”, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, Sayı 27, İstanbul.
- Entmann, Robert M. (1993), “Framing: Towards Clarification of a Fractured Paradigm”, Journal of Communication, ABI/INFORM Global, USA.
- Girgin, Atilla (1998), “Haber Yazma Teknikleri Haberci Adayının El Kitabı”, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Girgin, Atilla (2005), “Haber Yazmak”, Der Yayınları, İstanbul.
- Gürçağlar, Şehnaz Tahir (2016), Çevirinin ABC’si, Say Yayınları, İstanbul.
- Kumlu, Dolunay (2018), “Özel Alan Çevirisi Akademik Eğitim Uygulamalarında Teknoloji ve Sosyal Medya”, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Nara, Bengü (2006), “Uluslar arası İletişim Düzeni Bağlamında Türk Basını ve Haber Kaynakları Örnek Olay: Irak Savaşı Haberlerinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara.
- Özer, Ömer (2011), “Haber Söylem İdeoloji”, Literatürk Yayınları, Konya.
- Tokgöz, Oya (1981), “Temel Gazetecilik”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Türk, M. Sami (2012), “Bild Gazetesi Örneğinde Türkiye ve Türkler Söylemi “, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.
- Zeytinli, Murat (1997),” Uluslar arası Haber Dengesizliği, Rebel Yayıncılık”, İstanbul.

İnternet Kaynakları

- Bild, Frankreich: Mann stirbt am Rande von „Gelbwesten“-Protesten. (2018, 22. Dezember). Abgerufen 17. März, 2019, von <https://www.bild.de/politik/ausland/politik-ausland/frankreich-mann-stirbt-am-rande-von-gelbwesten-protesten-59182702.bild.html>
- Longman, www.ldoceonline.com/dictionary/discourse (erişim tarihi: 05 Mart 2019).
- Milliyet, Sarı yelekliler protestosunda ölüm (2018,22, Aralık). (son erişim tarihi: 17 Mart 2019, <http://www.milliyet.com.tr/son-dakika--sari-yelekliler--dunya-2799544/>
- TDK Sözlüğü,
http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c77d80781fa45.35287080 (erişim tarihi: 01 Mart 2019).
- TDK Sözlüğü,
BSTS Terimleri
Felsefe
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c7c1f61282c42.24280397 (erişim tarihi: 03 Mart 2019).